

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.9

О. Ю. СИНЯВСЬКА,

*доктор юридичних наук, доцент,
начальник кафедри адміністративної діяльності органів внутрішніх справ
навчально-наукового інституту підготовки фахівців міліції громадської безпеки
Харківський національний університет внутрішніх справ*

СУБ'ЄКТИВНІ ПУБЛІЧНІ ПРАВА ПРИВАТНИХ ОСІБ

Розглянуто суб'єктивні публічні права приватних осіб. Наведено класифікації таких прав за різними критеріями.

СИНЯВСКАЯ Е. Е. СУБЪЕКТИВНЫЕ ПУБЛИЧНЫЕ ПРАВА ЧАСТНЫХ ЛИЦ

Рассмотрены субъективные публичные права частных лиц. Приведены классификации таких прав по разным критериям.

SINYAVSKA O. SUBJECTIVE PUBLIC RIGHTS OF PRIVATE PEOPLE

Subjective public rights of private people are considered. Classification of such rights according different criteria is presented.

Суб'єкти адміністративного права – це учасники суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами [1, с. 114].

Адміністративне право наділяє адміністративною правосуб'єктністю, тобто здатністю бути потенційним носієм відповідних прав та обов'язків і реалізовувати (здійснювати) їх велике коло учасників суспільних відносин, що підтверджується великою кількістю таких відносин у різних сферах реалізації публічної влади. Не випадково перелік суб'єктів адміністративного права значно ширший, ніж у будь-якій іншій галузі права.

Поширеною є така класифікація суб'єктів адміністративного права:

1) *фізичні особи* – громадяни України, іноземці, особи без громадянства;

2) *юридичні особи* – органи виконавчої влади, будь-які інші державні органи, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації (в особі їх керівників, які очолюють органи управління цих підприємств, установ, організацій);

3) *колективні суб'єкти (утворення)*, які не мають ознак юридичної особи, але тією чи іншою мірою наділені нормами адміністративного права певними правами й обов'язками: структурні підрозділи державних і недержавних органів, підприємств, установ, організацій, деякі інші громадські утворення (на кшталт загальних зборів громадян за місцем проживання) [2, с. 191].

Суб'єктів адміністративного права можна також поділити на два види: індивідуальні (громадяни України, іноземці, особи без громадянства, біженці) та колективні (органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування; підприємства, установи, організації незалежно від форми власності; громадські організації, релігійні організації тощо) [3, с. 18].

Отже, фізичні особи є індивідуальними суб'єктами адміністративного права. До фізичних осіб відносять громадян України, іноземців та осіб без громадянства. Адміністративно-правовий статус фізичної особи як індивідуального суб'єкта адміністративного права – це правове становище особи у її відносинах із державними органами, урегульоване нормами адміністративного права. Адміністративно-правовий статус фізичної особи встановлюється обсягом та характером її адміністративної правосуб'єктності, яку становлять адміністративна правоздатність та адміністративна дієздатність. Адміністративна правоздатність – це здатність мати права й обов'язки, закріплені нормами адміністративного права. Адміністративна дієздатність – це здатність особи своїми діями здійснювати права й виконувати обов'язки згідно з нормами адміністративного права.

Суб'єктивні права особи – це надана й гарантована державою шляхом закріплення в правових нормах міра можливої (дозволеної) поведінки цієї особи. Вважається, що ознаками наявності в учасників адміністративних правовідносин суб'єктивних прав є:

– можливість певної поведінки з метою

задоволення своїх інтересів;

– наявність адміністративної правосуб'єктності;

– можливість реалізації поведінки в адміністративних правовідносинах;

– обмеженість поведінки рамками адміністративно-правових норм, вихід за які є порушенням правових приписів [2, с. 191–192].

Суб'єктивні публічні права регулюють відносини приватних осіб із державою. Вони є складовим елементом їх адміністративно-правового статусу. До галузі адміністративного права належать усі ті права і свободи громадянина, які він використовує у сфері державного управління і не може реалізувати без вступу у відносини з органами виконавчої влади. Спробуємо визначити, які саме права громадян можна вважати суб'єктивними публічними правами приватних осіб.

Відповідно до ст. 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Ці правові норми можна вважати конституційною основою регулювання публічних відносин між людиною та державою.

М. А. Бояринцева умовно називає суб'єктивні права громадян у державному управлінні «адміністративними правами» [4, с. 180]. Відзначимо, що хоча в даний час ні в науці, ні на законодавчому рівні не існує чіткого поняття «адміністративні права громадянина», так само як і поняття «суб'єктивні публічні права», яке, на нашу думку, більш точно відображає сутність таких прав, але деякі вчені робили спроби дати перелік цих прав або назвати риси, притаманні їм.

Так, В. К. Колпаков зазначає, що в адміністративно-правовій науці прийнято виділяти три групи прав громадян: а) соціально-економічні, які стосуються основ життя людей – право на працю, матеріальне забезпечення, право на освіту, на охорону здоров'я. Вони становлять основу правового становища громадян; б) політичні права і свободи – права на свободу думки, совісті, релігії, зібрань, мітингів, демонстрацій, об'єднання в політичні партії; право вносити пропозиції до державних органів і критикувати недоліки, оскаржувати в суді дії посадових осіб; право на судовий захист. Сюди також належать право обиратися й бути обраним у ради будь-якого рівня; право на користування досягненнями культури, свободу наукової, технічної, художньої творчості; в) особисті права і свободи – це права, які пов'язані з виконанням громадянами дій, спрямованих на задоволення особис-

тих потреб [5, с. 158–159].

Ю. П. Битяк вважає, що за своїм змістом права громадян поділяються на три групи:

1) участь у державному управлінні та соціально-політичну активність: право на державну службу, внесення пропозицій, одержання необхідної інформації та документів у встановленій формі, проведення зборів, мітингів, демонстрацій, створення громадських об'єднань чи входження в них тощо;

2) одержання допомоги від відповідних компетентних організацій: право на медичну, санітарно-епідеміологічну допомогу, безкоштовне користування благами (бібліотеками, парками тощо), користування транспортом, одержання платних та інших послуг;

3) права, що захищаються: в адміністративному порядку (адміністративна скарга, адміністративно-юрисдикційне провадження), у судовому порядку (скарга, позов), особисто громадянином (необхідна оборона).

Ю. П. Битяк також стверджує, що, взаємодіючи з органами виконавчої влади, громадяни реалізують передусім права: на участь в управлінні; на об'єднання; на проведення мітингів, демонстрацій, зборів; на особисті або колективні звернення до державних органів; на свободу та особисту недоторканність; на недоторканність житла; на пересування; на інформацію; на відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями державних організацій, а також посадових осіб при виконанні ними службових обов'язків [6, с. 50].

Права умовно поділяють і на такі групи:

1) права, пов'язані з участю громадян в управлінні; 2) права, пов'язані із задоволенням громадянами матеріальних, культурних та інших потреб; 3) права, пов'язані з можливістю захисту своїх прав і свобод [7].

В адміністративно-правовій літературі пропонуються також класифікації прав та обов'язків громадян у сфері виконавчої влади. Так, за зв'язком з основними правами та обов'язками, закріпленими в нормах Конституції, розрізняють: 1) права громадян, закріплені в нормах адміністративного права, які розвивають та конкретизують права, закріплені в Конституції (право на участь у державному управлінні, право на медичну допомогу, право на освіту тощо); 2) права громадян, передбачені тільки нормами адміністративного права, наприклад права, обумовлені наявністю паспортної системи [4, с. 181].

За механізмом реалізації Д. М. Бахрах виділяє права абсолютні (безумовні) й відносні. До абсолютних належать права, якими особа користується на свій розсуд, а суб'єкти влади зобов'язані створювати умови й не заважати

їх реалізації, захищати їх (наприклад право на адміністративну скаргу, вибір імені, працевлаштування, користування публічними бібліотеками, здобуття загальної середньої освіти). Реалізація абсолютних прав залежить від волі громадянина. Відносними є права, для реалізації яких потрібен акт державного органу (наприклад наказ про призначення на посаду, ліцензія на здійснення певної діяльності). Воля громадянина має бути опосередкована волею суб'єкта влади, актом застосування права [8].

Якщо взяти за основу процесуальні підстави надання права, то можна говорити про права, які відповідним актом суб'єкта виконавчої влади:

- визнаються, реалізуються без заяви особи, яка має право (призначення стипендії, присвоєння військовослужбовцю чергового звання тощо);

- надаються за заявою громадянина, яку суб'єкт виконавчої влади зобов'язаний задовольнити, якщо відсутні передбачені юридичною нормою підстави для відмови (призначити пенсію, видати паспорт, ліцензію);

- надаються за ініціативою суб'єкта виконавчої влади, який реалізує свої дискреційні повноваження (призначення на державну посаду) [4, с. 181].

Заслуговує на увагу класифікація адміністративних прав громадян, яку наводить В. М. Манохін: 1) права громадян, що регулюються нормами адміністративного права. До складу цієї групи належить право громадян на участь у державному управлінні, що створює основу його адміністративно-правового статусу; 2) права громадян, які регулюються нормами адміністративного та інших галузей права. До цієї групи прав належать права та свободи, що пов'язані з реалізацією соціально-економічних, політичних, особистих та культурних прав і свобод громадян (право на працю, на відпочинок, на користування суспільними благами тощо). За фактичної реалізації цієї групи прав та свобод громадянин вступає у відносини з «управлінським апаратом» підприємств, установ, організацій [4, с. 182].

Враховуючи вищевикладене, можна дійти таких висновків. Традиційно більшість дослідників прав людини поділяють їх на три покоління: перше покоління – громадянські та політичні права, проголошені буржуазними революціями; друге – соціально-економічні, які мають за основу соціалістичні вчення; третє – права колективні або солідаристські, проголошені, головним чином, країнами третього світу. Такий розподіл усіх прав та свобод не є абсолютним, але його можна прийняти.

Дійсно, коли в епоху буржуазних революцій стали з'являтися перші декларації прав людини (англійський Білль про права 1689 р., французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р., Білль про права, внесений як десять перших поправок до Конституції США), то мова йшла тільки про громадянські та політичні права.

Друге покоління, тобто соціально-економічні права, з'явилося багато в чому завдяки боротьбі трудящих за покращення свого становища в капіталістичному суспільстві. Вони стали своєрідною відповіддю на зловживання та хиби капіталістичного розвитку, в основі якого лежала абсолютна концепція індивідуальної свободи, що призводило до експлуатації трудящого класу та колоніальних народів. Своє теоретичне обґрунтування ці права отримали з різних соціальних ідей.

Третє покоління прав, які часто називають правами колективними або солідаристськими, містить низку вимог, висунутих державами третього світу (право на розвиток), хоча деякі з них з'явилися задовго до виникнення нових держав на місці колоніальних імперій. Так, право на самовизначення, що стало формуватися ще в роки буржуазних держав, слугувало правовою основою антиколоніальної боротьби народів Азії, Африки та Латинської Америки. Право на здорове навколишнє середовище або право на мир стали формуватися як вимоги народів різних країн. Якщо права, що відносять до перших двох поколінь, – це права та свободи, що належать кожному індивіду, то права третього покоління можна назвати правами людини та народів. Так, право на мир, на безпечне навколишнє середовище належить як кожній людині, так і кожному народу, можна сказати, людству в цілому.

У той же час, розглядаючи права громадян як суб'єктів адміністративного права, учені-адміністративісти виділяють групу прав, які реалізуються громадянами під час їх взаємодії з органами виконавчої влади – так звані *суб'єктивні публічні права* (деякі вчені називають їх адміністративними правами). Суб'єктивні публічні права приватних осіб можна визначити як права, що використовуються громадянами у сфері державного управління, регулюють відносини приватних осіб із державою, є складовим елементом їх адміністративно-правового статусу і реалізуються під час відносин з органами виконавчої влади. Зазначимо також, що єдиної визначеної системи таких прав та їх класифікації в науці адміністративного права ще не існує, що обумовлює необхідність подальших наукових розробок у цій сфері.

Література

1. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / [за заг. ред. О. М. Пасенюка]. – К. : Істина, 2007. – 608 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1. Загальна частина / [ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова)]. – К. : Юрид. думка, 2004. – 584 с.
3. Ківалов С. В. Адміністративне право України : навч.-метод. посіб. / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – О. : Юрид. літ., 2002. – 312 с.
4. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. – К. : Факт, 2003. – 384 с.
5. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.
6. Адміністративне право України : підруч. для юрид. вузів і ф-тів / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гарашук та ін. ; [за ред. Ю. П. Битяка] – Х. : Право, 2001. – 528 с.
7. Административное право / [под ред. А. Е. Лунева]. – М., 1975. – 596 с.
8. Бахрах Д. Н. Административное право : учеб. для вузов / Д. Н. Бахрах. – М., 1996. – 355с.

Надійшла до редколегії 12.06.2010

УДК 342.9(430+477)

Р. С. МЕЛЬНИК,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник кафедри адміністративного права та процесу
навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ*

АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Через призму порівняльно-правового дослідження розкрито сутність та особливості адміністративно-господарського права Німеччини, а також проаналізовано процес становлення та розвитку вітчизняного адміністративно-господарського права.

МЕЛЬНИК Р. С. АДМИНИСТРАТИВНО-ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРАВО КАК СТРУКТУРНЫЙ ЭЛЕМЕНТ СИСТЕМЫ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВА: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

Через призму сравнительно-правового исследования раскрыта сущность и особенности административно-хозяйственного права Германии, а также проанализирован процесс становления и развития отечественного административно-хозяйственного права.

MELNYK R. ADMINISTRATIVE AND BUSINESS LAW AS A STRUCTURAL ELEMENT OF ADMINISTRATIVE LAW SYSTEM: FOREIGN EXPERIENCE AND NATIONAL PECULIARITIES

The essence and peculiarities of administrative and business law of Germany are disclosed in the light of comparative and legal research. The process of formation and development of native administrative and business law is also researched.

Дослідження сучасних проблем адміністративного права неможливе без вивчення відповідного зарубіжного досвіду. Це пояснюється багатьма причинами. Так, зарубіжний досвід сприяє розширенню наших уявлень про досліджувані правові явища; допомагає поглянути на ту або іншу проблему під іншим кутом зору; зіставити власні здобутки зі здобутками зарубіжних колег; не марнувати час на розв'язання проблем, які вже знайшли вирішення на сторінках закордонних видань. Та й, власне, надзвичайна наукова актуальність

та практична корисність будь-яких порівняльно-правових досліджень безсумнівні.

Аналіз сучасних наукових праць з адміністративного права свідчить, що вітчизняні вчені, на жаль, дуже обмежено використовують у своїх доробках результати творчої діяльності зарубіжних колег. Нині можна назвати лише невелике коло українських авторів, які системно й постійно здійснюють порівняльні правові дослідження в галузі адміністративного права. Проте такий стан справ є неприпустимим, особливо з огляду на євроінтеграційні